

Nr 226.

Av herr **Lindhagen**, om *tredie mans rätt och en hedersdomstol i tryckfrihetsmål.*

Alla de gamla liberala friheterna försvinna eller blekna bort i den sjunkande epokens höststämningar. Det är utvecklingens naturlag. Så däremot är ingenting att anmärka.

Orsakerna ligga ju hos människorna själva. Liksom de senare åldras, så åldras ock de idéer om människovärde, som blivit inplantade hos oss i ungdomsåren. Världsförbättringens symboler, kristianismen, liberalismen och socialismen äro en sak. Vi namnkristna, liberaler och socialister äro något annat. Frihetens sådd är ovansklig. Frihetens missbruk är, såsom Sokrates redan erinrade, upphovet till frihetens undergång och enväldets återkomst.

Diktaturerna börja med att avskaffa tryckfriheten. De skulle icke reda sig annars. Och så vandra även de enligt naturlagarna mot sin undergång. Ty såsom det blivit sagt: Om någon genom eget görande vinner riket, kommer han att fördärva det, och om någon söker att fasthålla det som rov, kommer han att förlora det.

När Gustav den tredjes envælde avskaffade tryckfriheten, reagerade sedan den liberala revolutionen 1809 våldsamt. Den ville värna för alla tider »det fria ordet» genom en i mycket brytande tryckfrihetsordning. Det var länge sedan. Andra tider ha överväldigat riket. Tryckfrihetens oundvikliga missbruk under mer än ett århundrade hotar den. Demokratien står nu i nöd på de yttersta bastionerna, men den vägrar att reformera sig själv, den eoda räddningen. Den fasthåller således, såsom sker även på andra fronter, att få behålla tryckfrihetens missbruk såsom rov, och därför kommer demokratien att för denna gång åter förlora tryckfriheten.

För övrigt, redan sedan länge kan man säga, att tryckfriheten i riket erövrats och monopoliserats av tidningsredaktörerna och bokförläggarna. En redan uppnådd diktatur, fördelad på många godtyckliga händer. I en riksdagsmotion 1910 om pressens reformering tillät jag mig erinra där-om. De kommitterade, som då hade i uppdrag att föreslå en revision av tryckfrihetsförordningen, återgävo med en viss instämmande blinkning denna erinran i sitt betänkande av år 1912.

På den tiden låg ännu kvar över riket en strimma av de liberala friheternas sista indiansommar. Det uppstod intet s. k. ramaskri i pressen, om än vissa redaktörer reagerade något, men visst icke alla. Och andra

kammaren varnade i ett besjälrat, av ett enhälligt tillfälligt utskott tillstyrkt uttalande för tryckfrihetens missbruk av den moderna tidens diktaturer. Det var i sista laget, innan den sociala nöden, världskriget, maskinerna, den ekonomiska konkurrensen på liv och död och de i denna syndaflods spår framstormande enväldena gjorde definitivt slut på de liberala friheterna. Bemödanden i riksdagen att komma tillbaka med 1910 års tankar om den rätta tryckfriheten slogos ner både i presseu och riksdagen.

Trots att syndafloden fortfarande stiger bör väl dock finnas kvar så mycken känsla för friheten, att menige mans tankar och arbete icke må tanklöst eller samvetslöst misstänkliggöras och motarbetas ohemult. Det är ett oerhört privilegium och ansvar att inför en tidnings hela läsekrets få giva en falsk bild av enskildes nitälskan. Socialdemokraten Ferdinand Lasalle i Tyskland och »bondeförbundaren» Rösiö i Sverige kritiserade på sin tid obarmhärtigt en sådan, av dem såsom kriminell utpekad samhällsordning. Kanske ett »samarbete mellan arbetare och bönder» nu kan motses hos oss även på denna punkt. Själv är jag i besittning av massor av s. k. urklippsböcker, som vittna om livet sådant det är.

Även 1809 års grundlagstiftare förutsågo dylika missbruk av tryckfriheten. De förbjödo därför bland annat »illvilliga ock vrängda framställningar till allmänhetens förvillande». Detta stolta bud har aldrig blivit annat än en död bokstav. Det lever upp någon gång inför omtvistliga diplomatiska aktioner eller vanmäktiga försök av enskilda att trots ekonomiska uppostringar, fullständig oviss utgång och pinan av angivarskap söka upprättelse vid domstol. Jag har i forna tider varit medlem ett par gånger i en tryckfrihetsjury och kommer efter den betan att aldrig mera åtaga mig ett sådant uppdrag. Oavsett detta skulle jag ej vilja eller kunna gå till domstol i en sådan sak. Jag finner botemedlet i *en överkomlig och lagstadgad hedersdomstol* såsom komplement till en vanlig domstolsförhandling. Men förslagen därom ha avvisats av pressen och riksdagen. Detta ehuru pressen själv av ruelle sedan någon tid inrättat en privat hedersnämnd, dit man mot en avgift av 20 kronor kan få hänvända sig. En maktlös institution i det fördolda, som sällan tillitas.

Under så motiga förhållanden föreslog jag 1933 års riksdag — till den sanna tryckfrihetens värn mot dödgrävare — att begära åtminstone en rimlig domstolsorganisation efter vår tids erfarenheter. Här gäller det ock *en tredje mans rätt* vid sidan av diktatorerna i pressen samt en av dem vilseledd läsekrets. Och tänk! På enhällig tillstyrkan av konstitutionsutskottet blev denna motion bifallen i riksdagen utan yppad meningskiljaktighet.

Nu tillsatte den socialdemokratiska regeringen en tremannakommitté. Denna kom med förslag till ny domstolsorganisation i tryckfrihetsmål, men ej med en kompletterande hedersdomstol. Man får nog lösa även revisionen av tryckfrihetsordningen partiellt. Revisionsförslaget av 1912

för hela författningen ligger ännu på hyllan. Vår tid mäktar ej de stora sammanhangen.

Erinringar kunna göras mot förslaget. Man får se till, att pressens kritik av den officiella politiken ej förstummas av partipolitik även i domstolarna. Vad förslaget innehåller därom, att de tredje män, om vilka ovan talats, skola få vända sig direkt till domstolen, ger dem större utvägar till skydd än den nuvarande monstruösa ordningen. I en historik över pressen har jag läst, att de engelska domstolarna skapat en ny anda i den engelska pressen.

En lagstadgad väsentligen kostnadsfri hedersdomstol med en av regeringen utsedd ordförande samt bisittare till större delen gärna utsedda av pressen blir dock fortfarande mitt ideal. Den bör redan genom sin existens kunna uträtta åtskilligt. Endast den kultur, som övergår till plägsed, blir bestående. Emellertid har redan åtskillig kritik, särskilt i Socialdemokraten, oroat sig över, att tryckfriheten hotas av förslaget. Därmed menas partipressens förenämnda tryckfrihet. Det ifrågasättes till och med, om ej den nuvarande oeffterrättligheten hellre bör bibehållas.

Gärna för mig må tvister mellan pressen samt in- och utländska statsmakter irrationellt hänvisas till status quo. Men i den mån därigenom tryckfrihetens missbruk fortfarande skola värnas, måste vi, de många enskilda, resa oss däremot. Det är fara för rättssäkerheten i dröjsmål.

*

De realiteter, för vilka vi enskilda med god vilja slita och arbeta i det allmännas tjänst eller i näringar och yrken, ställas fortfarande bespottade och rättslösa, inför de myllrande smådiktaturerna i pressen utan tillsyn från deras överhet, inför deras obekantskap med ämnena samt växlande partipolitiska eller personliga inställningar.

Det är därför säkerligen icke nog med, att *till skydd för tredje man* skänkes honom en klagoinstans, som verkligen bereder honom något av ett sådant skydd på överkomliga vägar. Den frågan ligger nu under omprövning i anledning av 1933 års skrivelse.

I de *konstitutiva rättsliga bestämmelserna* måste ock givas klara och effektiva vägledningar för domstolens prövning. Dessutom och i all synnerhet bör väl ej tredje statsmakten och dess obegränsade enskilda företagsamhet få stå väsentligen fri från *kontroll och tillsyn* i sitt lagstadgade oerhörda privilegium att leda en stor läsekrets opinionsbildningar. Denna kontroll vinnes skäligast och effektivast genom att omsider borttaga den »ansvariga» bulvanen, som ensam står risken. Denna risk bör väl åtminstone för redaktionsartiklar läggas på den som skriver samt ersättningsskyldighet för lidande och omkostnader även på det aktiebolag, som skribenten tjänar. Detta senare i konsekvens, skulle man nästan kunna säga, med bilägarnas tvångsförsäkring av sina bilar.

År 1928 begärde riksdagen på mitt förslag även offentlighet för kom-

munala handlingar. Den är också av behovet påkallad, naturligtvis med behöriga undantag. Min erfarenhet bestyrker behovet av rättelse utan allt för många dröjsmål. Den kan till och med i en kommunalförvaltning gå så långt, att medlem i nämnd förnekas rätt taga del av en utredning, som verkstälts på ett nämnden underordnat kontor och översänts till en kommitté. I detta ärende har justitieminister Schlyter liksom i fråga om tryckfrihetsprocessen tillsatt en kommitté på senare tid. Även detta ärende synes ej kunna påräkna någon rimlig framfärd. Det ser ut som om det skulle dröja kanske 15 år efter motionens väckande, innan det önskade resultatet kan bli genomfört.

Vid 1934 års riksdag erhöll motionären kammarens tillstånd få till justitieministern framställa följande spörsmål:

»1) När kan det förväntas, att regeringen, med anledning av alla framställningar om revision av tryckfrihetsförordningens bestämmelser, vill fullfölja regeringens avsikt år 1909 att lämpa dessa efter ändrade tidsförhållanden och vunnen erfarenhet om befintliga brister?

2) När kan åtminstone motas någon framfärd för de av riksdagen senast väckta framställningarna om offentlighet för kommunala handlingar och omdaning av tryckfrihetsprocessen?».

Denna interpellation besvarades ej av justitieministern. Beträffande punkt 2 tillställde han mig däremot enskilt två handlingar utvisande, att kommittéer tillsatts för att bereda riksdagens framställningar om kommunala handlingar och tryckfrihetsprocessen. Därom hade jag förut ej någon kännedom, och jag ber om tillgift, att jag ej hört mig för bättre. Men »framfärden» för dessa frågor är dock fortfarande ett öppet spörsmål. Den första huvudsakliga frågan står ännu helt obesvarad.

En stor fråga på dagordningen för 1935 års riksdag är problemet om *tredje mans rätt i sammanhang med arbetskonflikter*. Det måste då anses företänksamt och befogat att då erinra om, att en *tredje mans rätt* som bör skyddas *förekommer även på andra områden*.

På grund av vad sålunda anförts och då svar interpellationsvis ej erhållits hemställes,

1) att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära övervägande av en revision även av andra delar av tryckfrihetsförordningen än som berör kommunala handlingars offentlighet och tryckfrihetsprocessen och särskilt sådana bestämmelser, varigenom *tredje mans rätt*, på sätt ovan sägs, äventyras,

2) att riksdagen tillika ville kräva övervägande av en överkomlig *lagstadgad hedersdomstol* vid sidan av ett vanligt domstolsförfarande.

Stockholm den 23 januari 1935.

Carl Lindhagen.